

Neaizmirstamie varonības gadi

Tēvijas kara gadi ir dzīvi, neizdzēšami, neaizmirstami. Dzīvi tāpēc,

ka tūkstoši un miljoni padomju cilvēku, tie, kas nesa savās sirdīs sociālisma sauli, atdeva savas asinis par Padomju zemes brīvību, dzīvi tāpēc, ka tūkstoši un miljoni ļaužu, kas izgāja kara ceļus un kauju skaudros laukus, — ziedoja Dzimtenei, sociālismam un komunismam visus savus fiziskos un garīgos spēkus — paveikdami varonīgus darbus, kādus nepazīst cilvēces vēsture. Tāpēc Tēvijas kara gadi dzīvi būs vienmēr un visos laikos.

Val tiešām jau aizritējuši četrpadsmit gadi, kopš beidzies Tēvijas karš? Četrpadsmit gadi, kas pilni nerimstošas darba rosnes, miera laika celtniecības varonības, lai aizdziedētu kara postījumus, lai uzceltu no jauna padomju pilsētas un laukus vēl krāšņākus, nekā tie bija līdz karam. Četrpadsmit gados augusi visa mūsu dzīve, audzis arī pats cilvēks. Ir izaugusi jau pilnīgi jauna paaudze: bērni, kas dzima, karam sākoties. — tagad jau pieauguši jaunieši: bērni, kas nāca pasaulē, Tēvijas karam beidzoties, tagad jau iet skolās, stājas komjaunatnes rindās! Vajag vēl un vēlreiz atcerēties Lielā Tēvijas kara varoņu darbus, vēl un vēlreiz par tiem runāt, lai vecie vēl ciešāk tos patur savās sirdīs, bet jaunā paaudze, kas karu nav redzējusi, lai zina un mīcās. Lai mīcās cīnīties pret varmācību, pret lebrucējiem, lai mīcās būt par varoņiem, kādi bija Tēvijas kara cīnītāji!

Pārlapojot laika gaitā sadzeltējušas kara žurnālista piezīmju lapiņas, atradu šādas rindīņas:

«Mēs bijām apmetušies kādā mācīšanās pagrabā, bet augšā bija ievainoto «operācijas zāle». Dienu un nakti tur cilvēku balsts skanēja plisošā korī. Bet arī svilpa vējputenis, gar šauro, mājas apakšējās balķu valnagos primitīvi izcilsto lodziņu kā caurspīdīgs balti pelēks aizkars virpuļoja smalks un auksts sniegs. Kāds atkal kliedz. «E! Ko jūs man darāt? Dzert, dodiet dzert!» — Dzirdami stēdīgi soļi, norūpējušās balsts un vaidi, vaidi, vaidi. Visā pasaulē, liekas, tagad skan tikai vaidi.

Dzīvības un nāves cīņa turpinās dienu un nakti, turpinās nepārtraukti. Mēs jūtam šīs cīņas elpu. Mēs negribam vairst dzirdēt nekā, kas notiek augšā, bet ir jādzird... Ir jāsaprot... Un, kad atkal atskan klusas aplāpētas balsts, stēdīgi soļi, — mums liekas, tur var saklausīt ķirurga zāģa baigo skaņu... Kāds piepeši ieklīdzas, ieklīdzas vārgi, satricinot šī sāpīgi: «Пустите, пустите...» Tā, šķiet, kāda pavīsam jaunīņa zēna balss, varbūt tas ir vēl gluži bērns... Ir jau nakts. Dzeltenīga benzīna lampas gaisma ar drausmi trīcošu bālu tumsu pielej kaktus, pielej visu telpu, un viss gaiss kļuvis it kā smalcīga tvana pārsātināts. Kāds nodzēs lampu, un acis kā atvieglotas dzer nakts tumsu. Tikko laižos miegā, kad dzirdu balsi: «Kas te pil un tek tāds lipīgs». Tā ir Vera Kacena. Viņa arī tikko laidusies miegā, un pēkšņi no augšas caur grīdas dēļu šķīrbām sācis tecēt savāds šķidrums. Kad uzdedz uguni — kā tad — asinis!... Neko darīt, paliek apakšā tukšu katliņu, pavietoja rostāk,

Dažas atmiņu lappuses par Tēvijas kara ceļiem

Pil smagi skanēdams, apziņa atbalsodamās. Skan atkal vaidi, skan soļi, viegli, stēdīgi, rūpju pilni... Skan lēni soļi, skan lēni un smagi divu cilvēku soļi — tur kādu aiznes uz nestuvēm... Vai ķirurga roka būs izglābusi dzīvību, un viņš atkal nāks mūsu vīdū, vai arī... Ak, par to nemaz negribas domāt. Jā, kuram gan gribētos domāt par nāvi... Bet mēs, padomju cilvēki, spējam pacelties pāri grūtībām, valdiem un sāpēm, pāri nāvei un būt stipri, spējam sakaut nīstos fašistu karapūļus!

Vienā rokā šautene, otrā—dzejnieka spalva

skaudrajos Tēvijas kara gados tie bija vārdi, kas kvēloja mūsu vēstulēs, plakātos, laikrakstos — tie bija mūsu sirdis, mūsu domas un darbos. Tālak vēstulē lasām:

«Sonak ap mūsu teiteni gaudoja sniegs. Bet leksā uguns sprēgāja krāsnī, bija tik patkami gulēt tirās kojās un atcerēties Rīgu. Lūk, sacerēju dzeju:

Strēlnieki atceras Rīgu

Ziedošās vasaras dienās atstājām nomales tavas. Lodes dzingstēja gaisā. Sirdi bij sāpes un mēds. Kopš viņas dienas mēs sniegos stingajos, purvainā rāva. Ejam kaujā, lai mūsu būtu lāvs dzintara smāds. Kaut visapkārt krit biedri, dzieslot neimi un kļusi. Ejam vien tālāk, jo zinām: katrs lepentais dzots. Katra atgūtā pēda — solis uz dzimenes puši. Kur tavu sentorņu mirdzums, Daugavas apskalois. Un, kad reizēm uz laiku norimst donoga balss, kāda blīndzāģa sērot, trieciens kad sekmiņi veikts, — Tā kā mūžīgu milu, tā kā zaudētu gaismu. Strēlnieki atceras Rīgu... Katram bez gala ko teikt. Pirmais saka: «Kad tudens nāca, bij zeltainas gāles, Gulbji peldēja rami. Dzirds kā āhols bij gaisis. Toreiz man patika stundām staigāt un neapstāties. Kamēr iedegās zvaigznes, viss toreiz likās tik skaists.» Otrais saka: «Man atkal mila bij iekārtīga senā. Toreiz sirds bija gūžā. Un kā bruņnieks stālis Krēslā pie Meingalvu nama gaidīju, vai viņa nenāk — Melnē dzintara pinēm, kuras skūpstis bij tik saids.» Trešais tiem uzst uz pēca: «Man atkal patīktois krogā. Sēdēt un klausīties, smieklī, dziesmas un glāzes kā skan. Slavējot gvardu cīņas, kamer diena aust logā. Tukšot putošus kausus. Lūk, tads lolojums mans.» Ceturtais pakrata galvu: «Sappot mēs varam un drikstam. Bet... tos, kas pārnāks reiz mājas... ziniet, kas sagaida tos? — Tavs nāks tev preī kā ubags, stāvs sen no bēdām būs liks tam. Nams lāvs vairst nevers tev duvīs... Pelnī tik būs tur un posts...» «Lai» saka strēlnieki balsi. «Lai! Kaut viss būtu pelnost. Dzimenes zemi kaut p'aukstā turētu — mirklis cik saids! Diennaktim strādātu, celtu, rautos sviedros mēs melnos. Lai tav, Daugavas skaistule, mirdzums top atkal balts. Tā kā mato kopj bērnu, koptu mēs tavas rētas, Tur, kur Daugava tīdenus dzintara jūrā lej.

nodzēs galsmu un var turpināt gulēšanu. Bet asinis tomēr pil un pil.

Frontes piezīmju lapīnā atradu kādu sadzeltējušu atklātņi, uz kuras vienas malas lasāms lozungs «Nāve vācu okupantiem!». Jā, draugī! Tajos

Nu jau trešo dienu atrodos evakopunktā, gaidot evakuāciju uz Krestiem. Dzīve te tiešām jauka — baro pieklājīgi, dod pat vieglo tabaku, cukuru. Drusku lasu, drusku sapņoju. Stāstu sāksu rakstīt, kad būšu nodibinājies kādā hospitālī uz «pastāvīgu dzīvi». No turienes tūlīt atrakstīšu. Spiežu visiem rokas — smaidošajam Kalpiņam ar pipi, Vanagam, kas sadomā kādu jaunu lugu, Krauliņam, kas tērzē ar Frontiņu, Veral, Lagunovskim, Erenšteinam, Curijņam, Jansonam, Kļumellm.»

So vēstulī-dzejoli rakstīja Anatols Imermanis 1943. gada 12. janvārī. Dzejnieks frontē bija ievainots un kādu laiku bija spiests pavadīt hospitālī. Vēstulī-dzejoli Anatols Imermanis stāsta par latviešu strēlnieku jūtām, sarunām un pārdomām kaujas laikā. Tās ir dziļas padomju patriotisma jūtas, lielas sarunas par dzīvi un cīņu, atziņas un pārdomas par padomju cilvēka nesatricināmo spēku un uzticību socialistiskajai iekārtai. Bet Tēvijas kara varonības elpa dvēš no visas mūsu literatūras, ko radījuši latviešu padomju rakstnieki. Ja pašķīstam Valda Luksa dzejoļu krājumus «Snīga sniegi...» un «Kara krūve» — redzam, ka ikvienu rinda ir tērēzējās cīņas kvēles caustrāvota, ik vārds nācis no cīnītāju krūtīm. Balādē «Septiņpadsmit vīri» Valdis Lukss uzglezno varenu Tēvijas kara ainu:

Zeme atveras, šķiet dzīvas miesas rīj. Gaisā velēnas un koki griežas — un ar dūmēm melnas mīzu grīstes vīj. Katrs sprādziena zemes sirdī spiežas — uzarts viss, kur šorīt dzīvi bij — septiņpadsmit vīri.

Mums, kas esam piedalījušies kara gaitās, kas esam pazīnuši pašus cīnītājus, kas esam redzējuši, kā «atveras zeme», kā tā «aprija — dzīvas miesas», kas esam redzējuši, kā tapa šī balāde, kas esam bijuši kopā ar dzejnieku brīdī, kad viņš radīja šo darbu, mums sevišķi tuva ir katra tās rinda, kas mudina jaunatni būt tikpat varonīgai, kā tie septiņpadsmit varoņi, kuri atdeva savas dzīvības par Padomju Dzimtenes brīvību.

Interesanti atzīmēt, ka vienā laikā ar šo balādi frontes apstākļos radās arī Jūlija Vanaga slāvenā «Liepnas kauja», Arvida Grigulja «Nags» un arī mans stāsts «Seši pie ložmetēja». Ļausim, lai stāsta piezīmju lapīnās: «2. IX — 42. g. Mavriks Vulfsons stāsta kādu ārkārtīgi spilgtu varonības epizodi (viņam to esot savukārt atstāstījis divīzijas politdarba priekšnieks P. Zutis). Grupa padomju karavīru atradās ielenkumā pie Liepnas. Nezināms ievainots varonis savās asinīs samērcē kreklū, paceļ to kā sarkano karogu, aicinādams uz cīņu. Visi komjaunieši viņam seko un, varonīgi cīnoties, lauž ielenkuma loku. Notikums ir tik nozīmīgs, ka par to grib rakstīt Jūlijs Vanags un Valdis Lukss. Neko darīt — jālozē. Laimīgais ir Jūlijs. 6. IX Jūlijs Vanags cīnās ap «Liepnas kauju», Arvids raksta «Vīrs ar lodi sirdī» (vēlāk stāsts saucas «Nags»). Rakstot mainīa vietu... Pārraksta uz «mašīnu» nāskraida apkārt, tad liekas uz savas lāviņas un raksta,

(Turpinājums 2. lpp.)

raksta. Jūlis cīnās ar Ljēpnas kauju! Valdīs nosvītro divus pantus no «Septiņpadsmit vīriem» — lai manam stāstam paliekt vairāk vietas laikraksta šejās — tā viņš smejas. Tā diendienā grūtos frontes apstākļos strādā rakstnieki. Šis skopās piezīmes pasaka pārāk maz. Bet ko lai dara, toreiz nebija laika domāt par to, kas ieies literatūras vēsturē, kas ne.

• • •

Uzvaras dienā — mums jādama ne tikai par spožajām uzvarām vien, kādas Padomju Armija un visa padomju tauta izcīnīja. Gribot vai negribot nāk atmiņā sniega laukos, akuju būdīgās, teltenēs, lietū un saules tveicē pavadītās dienas un nakts, kad padomju cilvēks, izpildot savu svētāko pienākumu pret Dzimteni, atradās starp dzīvību un nāvi. Cilvēka spēkiem nepārvarami attālumi, vislielākā fiziskā un garīgā piepūle, kas jātnes cilvēkam kaujas laikā, vislielākā uzpurēšanās, uz ko vien cilvēks spējīgs, — tas visa bija jāpaveic sarkanās zvaigznes karavīram, to visu spēja paveikt arī latviešu strēlnieki, to visu paveicām mēs tāpēc, ka mēs bijām, esam un mūžīgi būsim padomju cilvēki.

To ir daudz. Katra manu frontes piezīmju lappuse pilna ar padomju latviešu strēlnieku lieliem varonības stāstiem. Pareizāk — tie nav stāsti,

Varonības epizodes, motīvi, prototipi

bet tikai dažas atzīmes par notikumiem un cilvēkiem. Lūk, viena no tiem: «Eversons ar Zulmaču iet izlabot pārrauto sakaru līnijas vadu. Sasien kādus 10 pārrāvumus. Bet līnija vēl nedarbojas. Ir jāiet līdz NP (novērošanas punktam), kas atrodas ap 400 metru attālumā. Ejam. Atkal pārrāvums. Sakām to labot, atskan drausmīgs sprādziens (mīna!). Eversonu ievaino zem ceigala. Pirmajā mirklī nekādas sāpes nesajuta, tikai stipru triecienu. Zulmačs pāršņē savs biedra ievainojumu. Tomēr ievainojums stipri asiņo. Ieslēdzas līnija, ziņo uz KP (komandpunktu). Pārsēja sanitarkomandpostu Repoite. Atnāk arī divi sakarneki, Eversonu nes Valnovskis un Karro» (kurš vēlāk pats tiek ievainots). Epizode turpinājums šāds: «Vienā apakšvienībā divi Valnovski — tēvs un dēls. Tēvs apmāca dēlu kara mākslās. Kad tēvu ievaino, dēls, pārvarot smago pārdzīvojumu, kļūst vīrišķīgāks, drosmīgāks. Bet arī dēlu ievaino ar divām šķembām mugurā. Bija sprāgsti mīna kādu 4 metru attālumā. Sadzīvoja tikai kādu stundu, mira turpat kaujas laukā. Kad jauno Valnovski biedri mēģināja pāršņēt, viņš teica: «Es miršu — kāpēc mani pāršņiet?» Valnovskis bija sirsnīgs, gaiši brunets, vienmēr smaidīgs. Isi pirms kaujas viņš bija uzņemts komjaunatnē. Un tā arī, komjaunatnes biedra karti rokā neturējis, — krita. Bet krita kā Isis komjaunietis.»

Val arī šāda epizode: «Ceļmalā kāda kritušā padomju karavīra svaigs kaps. Rudzu lauka zaļajā zeļmenī uz kapa koptiņas — bruņu cepure. Vienkārši, līdz dvēseles dziļumiem satricinoši vienkārši ir varoņu kapi. Tālāk pa ceļam redzam okupantu nopostītu sādžu. Kur reiz bija dzīve, — tur postaža un nāve. Istabu un dārzu vietās — nātru un vibotņu mežs. Pie sapieriem noskaidrojām kritušā vārdu. Tas ir Vasīlijs Ivanovs, dzimis 1917. gadā, steva palikusi Rīgā. Ivanovs gribējis grāvi apstāties. Sprāgsti vāciešu mīna. Atnākušās kolhoznieces soļās vienmēr uzpost Ivanova kapu. Viņas raud. Viena! — tepat tūrumā nosists dēls.» Val atkal tāda epizode: «Ilgi neatgriežas sakarneki, kuriem bija uzdevums salabot mīnas pārcirsto vadu. Vienu atrod kritušo. Biedri iet meklēt otro, atrod sniegā salīmušu. Viņš, būdams nāvīgi ievainots, jau noasiņojis, samāju zaudējot vēl paspējis saņemt mutē vadu galus un, sakozot tos cieši zobos, nodrošinājis sakarus starp KP un bataljonu, kas atradās kaujā.»

Sadzeltējūšās lapinas izsauc dzīvā atmiņā simtiem tuvu tēlu. Daudzi no viņiem nav starp dzīvajiem. Viņi atdusas pie Maskavas, Starajas Rusas, Navsas, Mežāres... Viņi atdusas Latgalē, Vidzemē, Kurzēmē... Daudzi no viņiem pēc ievainojuma atgriezās frontē, daudzi nevērēja atgriezties... Sadzeltējūšās lapinas stāsta un stāsta...

Cik daudz ir bijis varoņu, cik daudz ir bijis lielu notikumu, kādi prototipi, kādas sižetu līnijas, kāds nepārskatāms daudzums tēmu, motīvu un varenu tēlu nākamajiem romāniem, stāstiem, poēmām, kinoscenārijiem, drāmām, operām, gleznām, skulptūrām un simfonijām!

Mūsu Padomju Latvija — mūsu Saulcerīte

Daudz varētu stāstīt par rakstniekiem frontiniekiem, par to, kā radās darbi un leceres, kā mēs toreiz strādājām un cīnījāmies. Bet gribas

šajās Isajās piezīmēs pakavēties pie tiem neaizmirstamajiem brīžiem, ko pārdzīvojam, kad pēc triju gadu skaudrām cīņām atgriezāmies Latvijā, savā mīļotajā Padomju Latvijā, ko mēs kā teiksmainu Saulcerītes tēlu nesām savās sirdīs. Tas bija 1944. gada vasarā, jūlijā. Tieši pulksten septiņos un četrdesmit minūtēs no rīta mūsu apakšvienība spēra pirmos soļus Latvijā. Biedri, kas bija atbrīvojuši jau krievu daļu Latvijas teritorijas, ar gādīgu roku bija izgatavojuši uzrakstu «Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika». Ak, kā mēs mīlējām šos vārdus, katru šo vārdu ar nebijušu spēku izprazdami un ieslēgdami savās izslāpušajās krūtīs. Turpat bija liels plakāts «Sarkanās Armijas karavīri! Uz priekšu, par Padomju Latvijas atbrīvošanu!». Arī tie bija vajadzīgi, ārkārtīgi spēcīgi un mundrinoši vārdi. Latviju atbrīvoja visas padomju tautas dēli: krievi, ukraiņi, baltkrievi, tas brīvību kaldināja visa padomju tauta un brālīgā saimē cīnījāju pulkos soļoja arī slavenie latviešu strēlnieki.

Pirmais ciemats, kuram izgājām cauri, bija «Vorzoza». Tur bija kāda glezna upīte, lieliskas bērzu birzītes, sili un jaudis. Uz ceļa pretī brauca kāds lauku cilvēks. Viņš ar asarām acis sveicināja mūs un stāstīja, ko pārdzīvojuši okupācijas gados, kā gaidījuši mūs, cik dārga viņiem ir atbrīvošanas stunda. Jo tālāk devāmies Latvijā, jo vairāk sagaidītāju, jo sirsnīgāk mūs uzņēma. Pie Dagdas, pie Krustpils, pie Kokneses, pie Baldones un visbeidzot Rīgā — visur satikāmies ar saviem sagaidītājiem, satikāmies, lai nekād valrs neāķīrtos, lai vienmēr piecu pie pleca kopā dzīvotu, strādātu un cīnītos par padomju iekārtu, par sociālistisko labklājību, par komunistisko laimi!